

V. Khmelko

DYNAMICS OF THE PUBLIC SUPPORT FOR UKRAINE'S SOVEREIGNTY IN THE FIRST DECADES OF ITS STATE INDEPENDENCE (1991–2014 YEARS)

On the basis of surveys conducted from November 1991 to April 2014 on a representative samples of the adult population of Ukraine the dynamics of public support for Ukraine's sovereignty in the first and second decade of independence had analyzed. It is shown that the prevailing tendency is the increase in the national value of the state sovereignty through the expansion the support of it by the population and strengthening the stability of the process by reducing the variability of its direction. The dependences of this process from changes of incomes of the poorest twenty percent of all families and changes of the numbers of families in the middle and lowest levels of consumer capacity were determined. Found that the unusually rapid significant increases of public support for Ukraine's sovereignty were occurring right after unleashing militant actions by Russia.

Keywords: sovereignty of Ukraine, Ukraine's independence, the dynamics of public support for state sovereignty.

Матеріал надійшов 12.05.2014

УДК 316.1 + 316.2

Осипчук А. Д.

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАКТИКА» В СУЧАСНІЙ СОЦІОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

У статті розглянуто визначення поняття «практика» в сучасній соціологічній теорії, зокрема в теоріях синтезу. Окреслено два принципово відмінні шляхи визначення «практики» як діяльності загалом та як рутинізованих дій індивідів. Розглянуто особливості та онтологічно-методологічні перспективи використання таких визначень через обговорення підходів А. Реквітца, П. Бурдьє, Е. Гідденса.

Ключові слова: практика, рутинізація, агент, раціоналізація, рефлексія, свідомість, креативність, недетермінованість дії, соціальна структура, синтез структури й агентності.

Поняття «практики» є одним з найуживаніших у соціальних та соціологічних теоріях від початку ХХ століття. Не буде перебільшенням сказати, що переважна більшість сучасних соціологічних теорій оперують цим поняттям, вкладаючи в нього ті чи інші значення. У такій ситуації принципової важливості набуває розуміння тих змістів та значень, що набуває «практика», та міри їхньої суголосності й узгодженості.

Поняття «практики» використовується як онтологічно протилежними підходами, на кшталт феноменології/суб'єктивістських підходів та структуралізму/постструктуралізму, так і теоріями синтезу, які прагнуть подолати основні онтологічні та методологічні дихотомії. Власне, саме через призму останніх й буде розглянуто визначення «практики», а саме особливості концептуального розрізнення зв'язки

«агент/дія-практика-структура». В рамках теорії синтезу для аналізу взято соціологічні концепції синтезу структури й агентності П. Бурдьє та Е. Гідденса.

Найбільш чітко визначення терміна «практика» або «практики» наводиться у програмній статті Андреаса Реквітца (Andreas Reckwitz) про розбудову теорії соціальних практик – певної синтезованої теорії, яка була б альтернативою як індивідуалістським або раціоналістичним, так і колективістським або нормативним підходам, і ґрунтувалася на роботах «теоретиків практик» – Гідденса, Бурдьє, Тайлора, пізнього Фуко та інших [7]. Неважко помітити, що початкова мета роботи Реквітца перегукується із метою проведення синтезу структури і агентності та співзвучна меті і настанові цієї роботи. Водночас варто зазначити, що свою теорію Реквітц розробляє переважно для культурологічних студій, або ж студій у галузі соціології культури та вивчення соціокультурних феноменів, що не може не накласти відбиток на ті концепції, які він застосовує, та наголоси, які він розставляє. Проте початковий фокус на соціальній теорії та низка онтологічних настанов (зокрема, щодо погляду на соціальну реальність, вписування культурних та соціокультурних феноменів у соціальний контекст) дозволяє нам розглянути його теорію соціальних практик у межах цієї роботи.

Відправною точкою для свого теоретизування Реквітц зазначає прагнення знайти перетин, або «серединний» шлях, між моделями «*homo economicus*» і «*homo sociologicus*» [7, с. 244–245]. Розрізнення між цими двома моделями можна описати через застосування протилежних концепцій описаних вище дихотомій. Модель «*homo economicus*» пояснює дію як укорінену в індивідуальних цілях, інтенціях та інтересах, таким чином виводячи соціальний порядок як результат певних констеляцій або комбінацій таких індивідуальних і окремих інтересів, – отже, бачимо тут вияв індивідуалізму і утилітаризму (або, точніше, раціоналізму); модель «*homo sociologicus*» є протилежною за суттю і пояснює дію через колективні норми і цінності, коли соціальний порядок є результатом колективного нормативного консенсусу, що, своєю чергою, є позицією колективістською і нормативною.

На думку Реквітца, застосування теорії соціальних практик дозволить оминати обмеження кожної із зазначених моделей або позицій, пропонує певний інтегральний підхід. Центральним для цього підходу є визначення та окреслення поняття «практики» або «практик». Одразу зазначимо, що у межах цієї роботи не ставиться за

мету проведення аналізу власне теорії Реквітца, так само як і її зіставлення з теоріями синтезу структури і агентності, які розглядаються. Його підхід становить для нас інтерес переважно через своє використання теорій та концептуального апарату Гідденса і Бурдьє, а отже, і розглядається виключно у цьому аспекті.

Серед великої кількості визначень та способів використання терміна «практика» або «практики», і зважаючи на досить великий спектр таких можливих визначень, Реквітц пропонує ввести таке розрізнення. Першочергово ми мусимо розрізнити «практику» в однині (нім. *Praxis*) і «практики» в множині (нім. *Praktiken*) [7, с. 249].

«Практика» (*Praxis*) в однині є виразним терміном для опису людської дії в цілому на протигагу теорії або просто розмірковуванням. Водночас, «практики» в контексті соціальних практик є чимось принципово іншим. Так, «практика» (*Praktik*) є рутинізованою поведінкою, що складається з кількох моментів, взаємопов'язаних з іншими, а саме: форми тілесної активності, форми ментальної активності, доступності і використання предметів, попереднього або базового знання у формі розуміння та знання «як-це-робити», емоційного стану, мотивацій. У цьому сенсі практиками є спосіб приготування їжі або її споживання, спосіб роботи, дослідження, догляду за іншими або собою тощо. Можна сказати, що кожен із цих елементів формує своєрідний блок, залежний від усіх інших і водночас необхідний для них, а отже, практики не можуть бути редуковані до якогось одного із таких елементів.

Подібно до цього, практики є певним паттерном (зразком), який повинен наповнюватися великою кількістю одиничних і часто унікальних дій, що відтворюють такі практики. Наприклад, практика споживання мусить постійно репродукуватися через окремі одиничні акти споживання. Зрозуміло, що коли йдеться про соціальні практики, то розглядається соціальна практика щодо, наприклад, споживання або приготування їжі певної сукупності індивідів (те саме стосується і культурних або соціокультурних практик). Окремий індивід (тілесний та ментальний агент), таким чином, є «носієм» практики. Більше того, він одночасно є і носієм доволі великої кількості соціальних практик, які зовсім не повинні бути скоординовані та узгоджені між собою. Можна стверджувати, що індивід є носієм певного зразка (паттерну) тілесної поведінки, рутинізованого способу розуміння, знання «як-це-робитися» і мотивування

(бажання). Такі конвенційні «ментальні» активності розуміння, знання і бажання та мотивування є необхідними елементами соціальних практик, й індивід бере у них участь (тобто, вони не є його індивідуальними схильностями або якостями, не є проявами його індивідуальності). Укорінене у таке визначення практики є і те, що розглядаючи її як певний «спосіб діяти і говорити», вона є зрозумілою не тільки для того, хто виконує таку практику (тобто, носія практики), а й для всіх потенційних спостерігачів або реципієнтів, принаймні у межах однієї культури.

Таким чином, практики є рутинізованим способом пересування тіл, маніпулювання предметами, ставлення та поведінки щодо інших, опису речей і розуміння світу. В цьому сенсі визначення практик як соціальних (або соціокультурних) є тавтологічним – вони є соціальними, бо є «типом» поведінки та розуміння, які проявляються у різних локальностях та моментах часу, виконуються різними тілами/ментальностями (minds) [7, с. 249–250].

Як бачимо, промовистими є паралелі з символічним інтеракціонізмом та концепцією простору-часу Гідденса. Проте, якщо останню Реквітц запозичує і пристосовує до потреб своєї теорії, то будь-які подібності до символічного інтеракціонізму він відкидає. Практики, на думку Реквітца, зовсім не передбачають інтеракції, подібно, вони не є соціальними у феноменологічному – інтерсуб'єктивному – сенсі, або у текстуальному чи структуралістському – на рівні дискурсів, текстів чи символів.

Отже, запропоноване Реквітцом визначення та розуміння практики цілком підходить для потреб нашої роботи, особливо у поєднанні з концепціями агента та агентності, для опису рутинізованої та узвичаєної дії або поведінки. Більше того, зважаючи на початкову настанову теоретизування Реквітца, запропонована ним концепція соціальних практик містить у собі легітимне інтегральне поєднання поглядів Гідденса і Бурдьє, полегшуючи онтологічні пошуки в рамках синтезу структури і агентності. З другого боку, потрібно зазначити декілька принципових моментів.

Дослідження соціальних практик (як і вживання терміна *практика*) займає непропорційно багато часу у теоретизуванні П. Бурдьє, порівняно із застосуванням ним концепцій агента (загалом, Бурдьє говорить або загально про індивіда, або про соціальні практики). Переважно через те, що саме у рутинізованій поведінці (соціальних практиках) насамперед виявляється габітус. Порівнюючи теоретизування Реквітца (отже, його

визначення практики) із поглядами Бурдьє на габітус, можна помітити, що практики Реквітца імпліцитно включають у себе диспозиційну компоненту, яка у теорії Бурдьє міститься не в практиках, а в габітусі.

Принциповим у теорії Бурдьє є введення поняття *практики* там, де інші вживають поняття агента. В цілому, Бурдьє таким чином намагається оминати дилему «об'єктивізм-суб'єктивізм» і розглядає практики як результат діалектичної взаємодії структури і агента [8, с. 401]. Так, практики не є ані об'єктивно детермінованими, ані результатом вільної волі. Можна стверджувати, що практики є рутинізованими діями (індивіда чи групи), щоденною поведінкою та активністю, «не більше ніж грою ролей [на кшталт театру], чи втіленням плану» [2, с. 52]. Практика є тим, у чому актуалізується та «здійснюється» структура. Із зазначеного випливає, що практики наслідують певні зразки (паттерни), хоча і є індивідуальними та до певної міри унікальними, а також до певної міри передбачуваними. Причому, передбачуваність і типовість обумовлена структурою (її впливом), тоді як унікальність – природною різницею між акторами та варіаціями історичних (часових) обставин здійснення практики.

Бурдьє відрізняє практики від діяльності чи активності; це все те «що робить» агент. Проте це «все» слід розуміти у рамках концепції подвійного структурування Бурдьє (де соціальна структура структурує габітус, який у свою чергу структурує практики). У рамках цієї ж концепції, практики є водночас безпосередніми діями, актами мислення чи комунікації тощо та структурно зумовленими соціальними формами, поза якими соціальна дія як така неможлива. Тобто практики це «не тільки дійсність дій, але й втілення соціальних структур» [1, с. 388, посилання 3]. Тобто «структурний» момент у практиці є незрівнянно більшим від «моменту агентності».

Інакше кажучи, агент як такий у теорії Бурдьє відсутній (власне, це поняття ним майже не вживається і не визначається). Частково це пояснюється, як на мене, належністю П. Бурдьє до французької традиції теоретизування, де домінують позицію займали на той час (і в цілому) функціоналізм та структуралізм (поодинокими винятками були представники екзистенціалізму). Навіть захоплення Бурдьє феноменологією та етнометодологією на певному етапі його навчання справило істотно менший вплив, ніж теорії Дюркгайма, Леві-Строса чи Сосюра.

Таким чином, поєднання структуралізму і конструктивізму (застосовуючи адекватніший термін, ніж феноменологія) є «схиленим» у бік першого (саме тому Бурдье іноді розглядають як постструктураліста, що, однак, видається помилковим). Говорячи про те, що індивіди на основі своїх позицій у соціальному просторі сприймають та конструюють соціальний світ, він, проте, ігнорує їхню суб'єктивність та інтенціональність і зазначає, що такі сприйняття і конструювання забезпечуються і обмежуються структурою. Агент у Бурдье є обмеженим своєю залежністю від потреби бути «розміщеним» в історичній структурі конкуруючих інтересів, бути об'єктивованим. Крім того, агент та агентність відсутні як окремі і достатні концепти і втілені майже виключно у зв'язці «габітус-практика» [6, с. 45].

Водночас, цікавим є той факт, що зберігається поняття креативності індивіда (агента), але йому надається набагато менше ваги, ніж, наприклад, у Арчер або Штомпки. Існуванню стабільних і сталих структур у часі постійно загрожує можливість креативного використання цих структур індивідами у їхніх практиках. Власне, саме завдяки цьому можливі будь-які структурні та соціальні зміни. Проте слід наголосити, що індивід все одно є «вбудованим» у структуру. «Домінантною тенденцією є реалізація агентами їх впливу (power) у спосіб що загалом має тенденцію до консервації структури конкуруючих груп чи інтересів. Люди мають стати включеними у соціальну боротьбу, але залишають при собі певну частину “агентності”, особливо щодо вибору засобів такої боротьби» [6, с. 46]. Але такий вплив суттєво обмежений через те, що «автономність інтересів» у Бурдье є властивістю не агента (суб'єкта), а структури (об'єктивної сторони).

Підсумовуючи, можна сказати, що таке розуміння місця індивіда щодо структури та визначення практики є причиною того, що доволі часто погляди Бурдье порівнюють з розумінням індивіда як «носія» структури, які притаманні Л. Альтюссеру.

З іншого боку, заміна концепту агента (відносно незалежного від структури) поняттями практики та «практики-габітусу», знімає питання дуалізму (чи то аналітичного, чи то філософського (онтологічного)) структури-агента, бо аргументує на користь дуальності (яка втілена як у практиці, так і в габітусі), ще більше зближуючи Бурдье з Гідденсом. Проте не можна заперечувати вкоріненість у теорію П. Бурдье принципу креативності індивіда (а отже, і його принципо-

ву агентність), який, зокрема, реалізується через розуміння габітусу як когнітивного та ментального феномену, що не є винятково продуктом соціальної структури.

Щодо підходу Е. Гідденса, то відразу слід наголосити на розумінні практик як рутинізованих дій та вчинків агентів і на акцентуванні свідомості й соціопсихологічних феноменів. Основними властивостями агента, за Гідденсом, є його рефлексивність, інтенціональність (тобто інтенціональність свідомості) та схильність до раціоналізації дії. Причому, це зовсім не означає, що наслідки дії є цілком передбачувані [3, с. 56]. Крім того, ані мотивації, ані інтенціональність агентів не є «однозначно присутніми», такими, що «ховаються» поза людською діяльністю, проте водночас рутинно та хронічно (протягом *duree* щоденної діяльності) інстанціо-налізуються в такій діяльності. Також раціоналізація є швидше наданням суб'єктивного сенсу, пояснення та мети дії, а не прагматичним підрахунком витрат та набутків (хоча і цей момент може бути присутній).

Загалом, треба наголосити на таких моментах. – Інтенціональний характер людської діяльності мусить розглядатися не як артикуляція окремих та визначених «інтенцій», а як нескінченний потік інтенціональності в часі, що, в той же час, не може сприйматися як певний «набір» станів свідомості, які супроводжують дію. «Інтенціональність свідомо артикулюється лише у рефлексивному акті уваги: як правило у межах дискурсу» [3, с. 40–41]. Водночас, інтенціональність не заперечує ненавмисних і незапланованих наслідків дій чи вчинків, непередбачуваності. – Рефлексивний моніторинг дій здійснюється у зворотному до раціоналізації дії напрямі, тобто до аналізу та виокремлення мотивацій (тобто дії та вчинки аналізуються у «зворотному порядку» від результату дії (матеріального та нематеріального) до причин та мотивацій). Як правило, рефлексивний моніторинг є дискурсивним (тобто пов'язаним із дискурсивною свідомістю – знаннями, навичками тощо, які людина може пояснити), і спрямованим на перетлумачення практичної свідомості – знань, навичок, досвіду, механізм яких людина не може пояснити словами (тобто *tacit knowledge*). Це не тільки саморефлексія та усвідомлення власних дій, але й залученість у моніторинг «триваючого потоку вчинків (actions) та структурних кондицій [контексту]» [8, с. 393]. Бернштайн, наприклад, доводить, що у Гідденса «агент як такий рефлексивно і рекурсивно включений в соціальні структури» [8, с. 393]. – Сприйняття (якому властива

вибіркова увага) розглядається як частина локалізованої в часі й просторі діяльності людей, як те, що агенти роблять у межах нескінченного потоку дій/вчинків [4, с. 47–48].

Акторам (індивідам) у Гідденса також притаманна раціональність (у сенсі здійснення раціоналізації), яка відбувається під час процесу пошуку впевненості та безпеки у соціальному світі. Причому, під раціоналізацією мається на увазі рутинізація (практики, дій), метою якої є не тільки надання індивідам почуття безпеки, а й підвищення ефективності їх вчинків у соціальному житті. Разом з цим, акторам притаманне і мотивування їх дій, яке бере до уваги їхні (індивідуальні) бажання та потреби.

Раціоналізація дії також обмежена принаймні трьома факторами – невизнаними факторами мотивації (несвідомими чи пригніченими бажаннями та потягами), структурними умовами, що визначають правила, які нормують дію та розподілом ресурсів (а отже, і розподілом влади), та ненавмисними наслідками дій та вчинків.

Все це веде до того, що у соціальній дії рефлексивність і раціоналізація присутні постійно, тоді як мотивація є потенційно можливою. Тобто, мотивація (свідома), не обов'язково повинна бути присутня у кожній дії. І хоча саме мотивація забезпечує загальне планування дії, більшість дій та вчинків, за Гідденсом, не є прямо мотивовані (тобто, мотивації, як правило, не усвідомлюються). З іншого боку, найбільш раціонально ефективні дії стають рутинізованими, а отже, необхідність їх «постійного мотивування» начебто зникає.

Гідденс виділяє два види свідомості: *дискурсивну і практичну*, коли остання грає принципову роль у структурації. Причому практичну свідомість можна розташувати між дискурсивною свідомістю, яку індивід «усвідомлює» та рефлектує, та підсвідомістю (у визначенні Фрейда), яку можна досягнути тільки за допомогою психоаналізу. Таке розуміння практичної свідомості поєднує його і частково запозичене з феноменології Шюца та пізньої філософії мови Вітгенштайна.

Так, Гідденс говорить: «[Більш] важливими є сірі області практичної свідомості, які існують у відносинах (relation) між раціоналізацією дії і сукупністю знань актора; і між раціоналізацією дії і підсвідомістю. Сукупність знань (stocks of knowledge), у термінах Шюца, або те, що я називаю загальне (mutual) знання, використовується і реалізується акторами у продукуванні соціальних подій, але зазвичай не є доступно їм у чітко кодифікованій формі...» [3, с. 58].

Практична свідомість, таким чином, складається із спільного розуміння, що розподіляється між індивідами, яке принципове для соціального життя, але не є чітко усвідомлюваним (вербалізованим і рефлексованим). Тобто, залишається саме частиною свідомості (навіть за психоаналітичними розподілами), проте не рефлектується та артикулюється індивідом. Це все ж таки припускає потенційну можливість певної артикуляції чи рефлексії практичної свідомості або знання у разі виникнення потреби чи відповідних умов. Ідея «безпосереднього знання» (тут – tacit knowledge), хоча й видається аналітично і логічно самозаперечливою і парадоксальною (знання, знання про яке відсутнє), але все ж таки концептуалізується як таке, що ми знаємо дуже добре, але застосовуємо настільки часто і несвідомо в наших інтеракціях, що воно «зникає» з поля зору. Це щось, що розуміється як невизнане розуміння, те що «отримується як таке», як даність, у термінах Шюца – «is taken for granted».

Отже, можна говорити про розрізнення дискурсивної свідомості – як «самосвідомості», коли ми повністю певні того, що ми знаємо; та практичної свідомості – як «свідомості», коли ми знаємо, але приймаємо це знання без визнання цього.

Виходячи з розуміння Гідденса, індивіди виробляють у процесі своєї взаємодії (або через свої практики) не структуру, а власне саму соціальну систему. Іншими словами, якщо структура є системою правил (які просто орієнтують і не є відомими), а соціальна система – набором об'єктивних інституцій, то «поінформовані» структурою індивіди виробляють відповідні форми практики для репродукування такої соціальної системи. Крім того, зв'язок системи та індивіда підсилюється тим, що, на думку Гідденса, структура формує особистість або індивіда одночасно, а суспільство не є «квитвором індивідуальних суб'єктів», але інституцій. Все це призводить до нахилу у бік об'єктивізму та детермінованості, бо практики індивідів формуються структурою, яка досить ефективно відбиває у свідомості індивідів об'єктивістські та інституціональні штампи соціальної системи так, щоб вони чинили у способи, потрібні для її репродукування.

Звичайно, дискурсивна свідомість є джерелом автономності агента (індивіда), проте вона відводиться на другий план практичної свідомості. Остання має справу з тим, що не визначається, не сформульоване і не є відрефлексованим, але водночас є провідною при формуванні практики і дії. До певної міри Гідденс

формує «трансцендентальні рамки» – віртуальний порядок правил і ресурсів, саме з якими насамперед і має справу практична свідомість. А отже, навіть якщо правила і є відомими та сформульованими (а не “tacit”, тобто тими, які сприймаються безпосередньо, є самозрозумілими, і, таким чином, просто не можуть надати дискурсивній свідомості матеріал для аналізу), то через використання практичної свідомості рефлексія не відбувається і автономність дій агента принаймні стає питанням, найчастіше поступаючись місцем рутинізованим практикам [5, с. 368–372].

Однак із зазначеного очевидно випливає, що для Гідденса «індивідуальна» компонента практики є дещо більшою, ніж для Реквітца (та для Бурдьє). Початково, перш ніж рутинізуватися, практика в теорії Гідденса була саме індивідуальним потоком, сукупністю дій або вчинків агента. А отже, містила в собі індивідуальне цілепокладання та мотивацію, несла на собі відби-

ток індивідуальної рефлексії. Таким чином, у термінах теорії Гідденса визначення агента виключно як «носія» практик, які, в свою чергу, не мають жодних відбитків його індивідуальності, не є легітимним у контексті його теорії.

Водночас, зазначивши ці відмінності, концепція соціальних практик Реквітца видається корисною, принаймні на методологічному рівні, як ще одна інтегративна та синтезуюча спроба (із чіткою методологічною метою дослідження конкретних соціокультурних феноменів), та для прояснення подальшого використання терміна «практика», зв'язку «практика-агент» і «практика-габітус». Хоча й залишається методологічно складним для вирішення питання, що ж визначає міру реалізації агентом його потенційної агентності, тобто чому одні агенти реалізують її, і намагаються діяти креативно і недетерміновано, тоді як інші діють відповідно до вимог структури (тобто детерміновано), репродукуючи рутинізовані практики.

Список літератури

1. История теоретической социологии : в 4 т. / [отв. ред. и сост. Ю. Н. Давыдов]. – СПб. : РХГИ, 2000. – Т. 4. – 736 с.
2. Bourdieu P. The Logic of Practice / P. Bourdieu, R. Nice. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1990. – 340 p.
3. Giddens A. Central Problems in Social Theory / Anthony Giddens. – London : Macmillan, 1988. – 294 p.
4. Giddens A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration / Anthony Giddens. – Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1998. – 444 p.
5. King A. The Accidental Derogation of the Lay Actor: A Critique of Giddens's Concept of Structure / Anthony King // Philosophy of the Social Sciences. – 2000. – Vol. 30. – № 3 (September). – P. 362–383.
6. Parker J. Structuration / J. Parker. – London : OU Press, 2000. – 142 p.
7. Reckwitz A. Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing / A. Reckwitz // European Journal of Social Theory. – 2002. – Vol. 5. – № 2. – P. 243–263.
8. Ritzer G. Modern Sociological Theory / George Ritzer. – The McGraw-Hill Companies, Inc., 1996. – 4th ed. – 612 p.

A. Osypchuk

DEFINING “PRACTICE” IN CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY

The article discusses the ways “practice” is defined in contemporary sociological theory, in particular within structure-agency synthesis theories. Two major ways of such definition is outlined – as the activities or actions in general sense and as the routinized actions of individuals. On the premises of theories of A. Reckwitz., P. Bourdieu, and A. Giddens the ontological and methodological potentials of these definitions are analysed.

Keywords: practice, routinisation, agent, rationalisation, reflexivity, consciousness, creativity, non-determined action, social structure, “structure-agency” synthesis.

Матеріал надійшов 21.04.2014